

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНИ

215

Карєба Марина Сергіївна
студент-спеціаліст юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: *правовий режим, національний правовий режим, іноземці, особи без громадянства.*

Україна є лише однією із близько 190 країн світу, з якими вона підтримує більш чи менш тісні зв'язки. Щорічно кілька мільйонів громадян України у приватних, комерційних чи службових справах відвідують інші країни чи тимчасово проживають на їх території.

Тому ставлення в Україні до іноземців певним чином впливає на ставлення інших країн як до українських громадян, так і до України як держави. І навпаки, ставлення до громадян України в інших країнах може інспірувати відповідні зміни у законодавстві України щодо статусу іноземців. Все це обумовлює актуальність обраної теми дослідження. Тому метою нашої роботи є аналіз правових режимів, що застосовуються до іноземців та осіб без громадянства в Україні.

Питання правового та соціального статусу, правового режиму іноземців в юридичній науці досліджували такі вчені як, Н.В. Витрук, Л.Д. Воеводин, В.М. Горшенев, М.І. Іншин, Т.Н. Кирилова, С.В. Константінов, В.И. Лисовский, Н.И. Матузов, О.Ф. Скакун.

Правовий режим можна визначити як порядок регулювання, виражений у комплексі правових засобів, що характеризують особливе поєднання взаємодіючих дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань і створюють особливу спрямованість регулювання.

Правовий режим іноземців встановлюється державою, на території якої вони знаходяться, але з урахуванням відповідних загальновизнаних норм загального міжнародного права, зокрема, що стосуються можливості захисту їх прав, і державою їхньої національної приналежності. Відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців» від 22 вересня 2011 року: іноземцями називаються особи, які не перебувають у громадянстві України і є громадянами (підданими) іншої держави або держав, а особа без громадянства - це особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Правовий режим іноземців та осіб без громадянства являє собою сукупність їхніх прав і обов'язків на території даної держави.

Кожна країна установлює свій правовий режим перебування іноземців. Проте сучасне міжнародне право вкрай негативно ставиться до будь-яких форм дискримінації іноземців, і держави негайно вживають відповідних заходів до тих, хто обмежує права їхніх громадян.

Відомо декілька видів правових режимів реалізації прав та обов'язків. Найпоширенішим є національний правовий режим. Він означає, що іноземці користуються майже тим обсягом прав і мають майже ті ж обов'язки, що й громадяни своєї держави. Зазначений принцип закріплений, зокрема, у статті п'ятій Конвенції про правовий статус біженців.

Іноземець, який перебуває на території певної держави, підпорядковується її законодавству та юрисдикції. Він не може вимагати надання йому окремих прав, які хоч і передбачені нормативно-правовими актами держави його громадянства, доміцилію тощо, проте не санкціоновані у державі перебування. Наприклад, у сфері шлюбно-сімейних відносин іноземець, перебуваючи у державі, де визнаються тільки моногамні шлюби, не може вимагати застосування норм про укладення полігамного шлюбу тільки на тій підставі, що його "власне" законодавство передбачає можливість такого шлюбу. Іноземець не може вимагати надання йому у власність землі тільки тому, що за його "власним" законодавством він може стати власником землі у своїй державі. Іноземець не може мати у власності

(користуванні, володінні) майно, вилучене з обігу у державі його перебування, тільки на тій підставі, що у державі його громадянства чи місця постійного проживання (для апатридів) він може бути власником (користувачем, володільцем) такого майна.

Обсяг прав та обов'язків іноземців не є установлений. Він може бути змінений внаслідок набуття особами іншого правового статусу, наприклад, внаслідок набуття, зміни чи позбавлення громадянства, зміни тимчасового перебування у державі на постійне місце проживання у ній. Кількість прав і обов'язків може збільшитися внаслідок застосування взаємності шляхом укладення міжнародних угод чи зменшитися через застосування реторсії.

Іноземцям у державі перебування для здійснення їхніх прав і обов'язків може бути наданий режим найбільшого сприяння. Тобто, ці особи мають права, якими користуються чи будуть користуватися громадяни будь-якої третьої держави. Вважається, що юридична природа цього виду режиму є винятково договірною. Найчастіше вказаний вид режиму надається у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Режим найбільшого сприяння може запроваджуватися на певний строк. Позбавити режиму найбільшого сприяння, запровадженого для здійснення правосуб'єктності, можуть органи, визначені у законодавстві держав та міжнародних угодах. Режим найбільшого сприяння також застосовується і в Україні до осіб, які є дипломатичними представниками іноземних держав. Дипломатичні представники іноземних держав мають дипломатичний імунітет. Дипломатичний імунітет — сукупність прав та привілеїв, наданих дипломатичним представництвам іноземних держав та їх співробітникам, що включають в себе: недоторканність особи, службових приміщень, житла і власності, звільнення від податків, митного огляду, гарантує дипломатам право безпечного проїзду та захисту від цивільного позову або кримінального переслідування відповідно до законодавства приймаючої країни.

На здійснення прав та обов'язків іноземцями може поширюватися спеціальний режим. Його зміст не визначений остаточно у правовій літературі, однак іноді він визначається у національному законодавстві та міжнародних угодах, наприклад, щодо здійснення правосуб'єктності у вільних економічних зонах, стосовно інвестицій. Спеціальний режим запроваджується також на певний строк.

Сьогодні у науковій літературі, законодавстві держав та міжнародних договорах все частіше вказується на застосування недискримінаційного режиму щодо здійснення прав та обов'язків осіб. Цей вид режиму не потребує обов'язкового договірного оформлення. Він означає, що суб'єктам іноземного права притаманні загальні правила поведінки. Недискримінаційний режим може встановлюватися, наприклад, щодо надання суб'єктам підприємництва ліцензій на право здійснення певного виду діяльності.

У відповідності зі статтею 26 Конституції України іноземці й апатриди, що знаходяться в Україні на законних підставах, користуються тими ж правами і свободами, а також несуть такі ж обов'язки, як і громадяни України — за винятками, встановленими Конституцією, законами або міжнародними договорами України. Ці винятки виражені у таких обмеженнях:

- політичний (іноземці та особи без громадянства не можуть бути членами політичних партій України; вони не можуть обирати і бути обраними в органи державної влади і місцевого самоврядування, а також брати участь у референдумах; їм обмежений доступ до державної служби);

- відношення до військової служби (на іноземців та осіб без громадянства не поширюється загальний військовий обов'язок, вони не проходять військову службу в Збройних Силах України й інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства України);

- право на пересування (вони можуть пересуватися на території України й обирати місце проживання в ній відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України;

такий порядок може містити певні обмеження в пересуванні і виборі місця проживання, що допускаються, коли це необхідно, для забезпечення безпеки України, охорони суспільного порядку, охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів її громадян та інших проживаючих в Україні осіб);

— право в'їзду-виїзду іноземців та осіб без громадянства(може встановлюватися безвізовий режим в'їзду-виїзду іноземців, або навпаки, дозвільний порядок в'їзду і виїзду громадян певної держави);

— установлення меж кримінальною, цивільною й адміністративною юрисдикції (іноземці та особи без громадянства, наприклад, не можуть бути суб'єктами деяких правопорушень, наприклад зрада Батьківщині, ухилення від військового обов'язку, вони не вправі придбати у власність землю і т.д.).

Слід враховувати, що в чистому виді жодний із зазначених вище режимів, як правило, не застосовується. Частіше усього в одній сфері іноземці та особи без громадянства мають національний режим, а в іншій (або інших) — спеціальний. Крім того, на режим іноземних громадян із конкретної держави впливає характер відносин між цією державою і державою перебування.

Таким чином, з вищенаведеного можна зробити наступні висновки. Щодо іноземних громадян та осіб без громадянства держава перебування встановлює такий правовий режим, який не має суперечити загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права, міжнародним зобов'язанням держави, узятим у рамках двосторонніх і багатосторонніх договорів.

Найчастіше це національний режим, який припускає наявність такого ж обсягу прав і обов'язків в іноземців, який наданий державою для власних громадян. Саме цей режим за загальним правилом встановлюється щодо іноземців законодавством України.

Науковий керівник: доцент кафедри конституційного, муніципального і міжнародного права юридичного факультету ХНУ ім. В.Н.Каразіна, к.ю.н. Зубенко Ганна Вікторівна